

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Факультет суспільних наук
Кафедра політології і державного управління**

Навчально-методична серія
«КАФЕДРА»
№ 51

Маріан Токар

МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
для студентів-бакалаврів
спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування**

Ужгород – 2021

Т 51

Токар М. Механізми громадського контролю в публічній політиці: навчально-методичні рекомендації (для студентів-бакалаврів спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування) / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 51; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2021. 32 с.

Розробник:

Токар Маріан Юрійович, доктор наук з державного управління, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

Рецензенти:

Асланов Стеллас Антипович, доктор політичних наук, професор кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ, професор;

Кумар Ганна Василівна, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ.

Робочу програму навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук УжНУ «01» липня 2021 р., протокол № 12.

Схвалено науково-методичною комісією факультету суспільних наук «30» червня 2021 р., протокол №1.

Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 51

(створена рішенням кафедри політології і державного управління факультету суспільних наук ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 26 лютого 2014 року)

© Маріан Токар, 2021

© Навчально-методична серія «Кафедра», 2021

© Кафедра політології і державного управління УжНУ, 2021

© Поліграфцентр «ЛІРА», Ужгород, 2021

ЗМІСТ

Вступ до навчальної дисципліни	4
Опис навчальної дисципліни	5
Мета навчальної дисципліни	6
Передумови для вивчення навчальної дисципліни	8
Очікувані результати навчання	8
Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання	10
Програма навчальної дисципліни	14
Зразки модульного тестування з дисципліни	25
Перелік орієнтовних тем рефератів, курсових і дипломних робіт із дисципліни	29
Рекомендовані джерела інформації	30

ВСТУП ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Механізми громадського контролю в публічній політиці» представлена в Освітньо-професійній програмі «Публічне управління та адміністрування» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю «281 – Публічне управління та адміністрування» галузі знань «28 – Публічне управління та адміністрування», затвердженої в 2020 році, як обов'язковий (нормативний) компонент.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Галузь знань	28 Публічне управління та адміністрування
Спеціальність	281 Публічне управління та адміністрування (ОС бакалавр)
Освітня програма	Публічне управління та адміністрування
Статус дисципліни	Нормативна
Мова навчання	Українська

Робоча програма навчальної дисципліни «**Механізми громадського контролю в публічній політиці**» для здобувачів вищої освіти галузі знань **28 «Публічне управління та адміністрування»** спеціальності **281 Публічне управління та адміністрування** освітньої програми **Публічне управління та адміністрування**.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 90	3-ий	4-ий
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин: для денної форми навчання: 3	5-ий	7-ий
аудиторних – 40	Лекції:	
самостійної роботи студента – 128	24	12
	Практичні (семінарські):	
	16	-
Вид підсумкового контролю: залік	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	50	78

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Механізми громадського контролю в публічній політиці**» є надати студентам теоретичні та практичні знання щодо особливостей інформаційно-аналітичної діяльності різних органів публічної влади, а також упровадження кращого досвіду в практиці роботи владних інституцій України на різних публічних рівнях.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

1) загальних компетентностей:

- Здатність вчитися, самонавчатися та оволодівати сучасними знаннями (ЗК-1).
- Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні (ЗК-2).
- Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК-3).
- Здатність бути критичним і самокритичним (ЗК-4).
- Здатність працювати в команді та брати на себе відповідальність за виконання поставлених завдань (ЗК-5).
- Здатність до адаптації та дій в новій ситуації, генерування нових творчих ідей (ЗК-6).
- Здатність виявляти, оцінювати та вирішувати проблеми, враховуючи фактор ризику (ЗК-8).
- Здатність спілкуватись державною мовою як усно, так і письмово (ЗК-10).
- Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії з представниками різних верств населення (ЗК-12).
- Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності) (ЗК-13).
- Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології (ЗК-15).

2) фахових компетентностей:

- Здатність до соціальної взаємодії, до співробітництва й розв’язання конфліктів (ФК-1).
- Здатність забезпечувати належний рівень вироблення та використання управлінських продуктів, послуг чи процесів (ФК-2).
- Здатність забезпечувати дотримання нормативно-правових та морально-етичних норм поведінки (ФК-3).
- Здатність використовувати в процесі підготовки і впровадження управлінських рішень сучасні ІКТ (ФК-5).
- Здатність використовувати систему електронного документообігу (ФК-5).
- Здатність здійснювати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських процесів із використанням сучасних інформаційних ресурсів і технологій (ФК-6).
- Здатність розробляти тактичні та оперативні плани управлінської діяльності (ФК-7).
- Здатність впроваджувати інноваційні технології (ФК-9).
- Здатність до дослідницької та пошукової діяльності в сфері публічного управління та адміністрування (ФК-10).
- Здатність у складі робочої групи проводити прикладні дослідження в сфері публічного управління та адміністрування (ФК-11).
- Здатність застосовувати демократичні технології прийняття управлінських рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави (ФК-12).
- Здатність орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя, знати процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування (ФК-13).
- Здатність здійснювати моніторинг соціально-політичної стабільності у прикордонних регіонах з метою прийняття ефективних управлінських рішень (ФК-14).

Крім того, вивчення вказаної вибіркової навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти у подальшому орієнтуватися в проблематиці основних тенденцій розвитку інформаційних технологій та аналітики; використовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань; уміти давати аналітичну оцінку діяльності органів публічної влади; готувати повідомлення, виступи, аналітичні довідки, наукові статті на вказану проблематику.

ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Механізми громадського контролю в публічній політиці» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

- Вступ до публічного управління та адміністрування
- Система державної служби в Україні
- Система органів державної влади в Україні

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Публічне управління та адміністрування», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Застосовувати норми та правила професійного спілкування українською мовою.	ПРН-2
Знати структуру та особливості функціонування сфери публічного управління та адміністрування.	ПРН-4
Знати стандарти, принципи та норми діяльності у сфері публічного управління та адміністрування.	ПРН-5
Знати основні нормативно-правові акти та положення законодавства у сфері публічного управління та адміністрування.	ПРН-6
Розуміти та використовувати технології вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень.	ПРН-8
Знати основи електронного урядування.	ПРН-9
Уміти користуватися системою електронного документообігу.	ПРН-10
Уміти здійснювати пошук та узагальнення інформації, робити висновки і формулювати рекомендації в межах своєї компетенції.	ПРН-11
Уміти налагодити комунікації між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування.	ПРН-12
Застосовувати методи контролю якості у сфері професійної.	ПРН-15
Використовувати дані статистичної звітності, обліку та спеціальних досліджень у професійній діяльності.	ПРН-16

Уміти застосовувати демократичні технології прийняття управлінських рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.	ПРН-17
Уміти розробляти рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо упередження та нівелювання чинників дестабілізації суспільно-політичних процесів	ПРН-21
Знати вітчизняні та зарубіжні регіональні практики діяльності органів публічної влади.	ПРН-22

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Уміння застосовувати норми та правила професійного спілкування українською мовою.	ПРН-2
Знання структури та особливостей функціонування сфери публічного управління та адміністрування.	ПРН-4
Знання стандартів, принципів та норм діяльності у сфері публічного управління та адміністрування.	ПРН-5
Знання основних нормативно-правових актів та положень законодавства у сфері публічного управління та адміністрування.	ПРН-6
Розуміння та вміння використовувати технології вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень.	ПРН-8
Знання основ електронного урядування.	ПРН-9
Уміння користуватися системою електронного документообігу.	ПРН-10
Уміння здійснювати пошук та узагальнення інформації, робити висновки і формулювати рекомендації в межах своєї компетенції.	ПРН-11
Уміння налагодити комунікації між громадянами та органами державної влади і місцевого самоврядування.	ПРН-12
Уміння застосовувати методи контролю якості у сфері професійної.	ПРН-15
Уміння використовувати дані статистичної звітності, обліку та спеціальних досліджень у професійній діяльності.	ПРН-16
Уміння застосовувати демократичні технології прийняття управлінських рішень, враховуючи інтереси й потреби	ПРН-17

громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.	
Уміння розробляти рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо упередження та нівелювання чинників дестабілізації суспільно-політичних процесів	ПРН-21
Знання вітчизняних та зарубіжних регіональних практик діяльності органів публічної влади.	ПРН-22

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

- залік;
- письмове тестування;
- аналітичний реферат;
- презентація результатів виконаної індивідуальної роботи студента.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: виступ на семінарських заняттях, написання аналітичного есе, письмове тестування з теми.

Форма модульного контролю: письмова контрольна робота.

Форма підсумкового семестрового контролю: усний залік.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота					Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	50	100
6	6 + 10	6	6	6 + 10		

T1, T2... - теми

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання	та	самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T6	T7	T8	T9	T10	T11	50	100
5	5	5	5 + 20	5	5		

T1, T2... - теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	30	6	30
Письмове тестування при тематичному оцінюванні	1	10		
Есе	1	10		
Реферат (аналітичне завдання)			1	20
Модульна контрольна робота	1	50	1	50
Разом	8	100	8	100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Мінімальний поріг для допуску до модульної контрольної роботи становить 10 балів. Модульна контрольна робота складається з запитань тестового та описово-аналітичного характеру.

Перші чотири тестові запитання покликані оцінити знання з тематичної проблематики відповідного модулю, яка надавалася на лекціях і обговорювалася на семінарських заняттях. Залежно від обсягу, послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі, перше запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 20 балів.

П'яте запитання має на меті оцінити глибоке розуміння основних тенденцій громадського контролю. Залежно від послідовності викладу і орієнтуванні у тематичному матеріалі. Воно має прикладний, творчо-аналітичний характер. Залежно від обґрунтованості аргументів і суб'єктивних висновків студента з визначеної проблематики, третє запитання модульної контрольної роботи максимально може бути оцінене у 30 балів.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «*Положення про порядок та методику проведення семестрових (курскових) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті*» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

Оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує студент, який:

- всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом;
- вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях;
- засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою;
- засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває;
- вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію;
- самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи.

Оцінку «добре» (82-89 балів, В) – заслуговує студент, який:

- повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях;
- має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування;
- під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу.

Оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує студент, який:

- в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок;
- вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність;
- опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою.

Оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) – заслуговує студент, який:

- знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії;

- виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок;
- ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою;
- допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення.

Оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує студент, який:

- володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер.

Оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється студенту, який:

- виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань.

Оцінка «незадовільно» (35 балів, F) – виставляється студенту заочної форми навчання, який:

- володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім;
- допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою;
- не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни.

При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи студента протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		Диференційована	Недиференційована
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82-89	B	Добре	
74-81	C		
64-73	D	Задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	Незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Зміст навчальної програми

МОДУЛЬ 1

Тема 1. Механізми здійснення та сутність громадського контролю.

Природа громадського контролю. Головна мета громадського контролю. Інституційна база громадського контролю. Об'єкти громадського контролю. Предмет громадського контролю. Внутрішній (або внутрішньовідомчий) контроль. Суб'єкти громадського контролю. Поточний громадський контроль. Ефективність громадського контролю. Законодавчі ініціативи у змісті громадського контролю. Законодавча база захисту прав споживачів. Адміністративний аудит та контролінг. Відкритість та прозорість діяльності органів влади. Роль ЗМІ.

Тема 2. Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління.

Державний контроль. Громадський контроль. Форми контролю. Функціонування громадського контролю в демократичному суспільстві. Взаємодія громадян і влади. Форми співробітництва. Функції контролю. Структурні елементи громадського контролю. Важливість громадського контролю в публічному управлінні.

Тема 3. Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України.

Теоретико-правовий аспект розуміння громадського контролю. Погляду сучасності. Запровадження європейських стандартів у державотворенні України. Інституційна база громадського контролю. Основні компоненти: суб'єкт, об'єкт, предмет і процедури його здійснення.

Дефініції громадського контролю. Його визначення. Характерні відмінності громадського контролю від будь-якого іншого виду контролю. Суб'єктно-об'єктна сфера. Взаємозв'язок між громадським контролем і розвитком правової держави та громадянського суспільства. Владно-громадські відносини у стані стабільності й рівноваги. Основні завдання для налагодження взаємовідносин між суспільством і владою та подальшої розбудови України як демократичної правової держави.

Ефективне здійснення громадського контролю. Недоліки в діяльності органів публічної влади. Перевірка результатів виконання ними завдань і функцій, визначених нормативно-правовими актами щодо належного забезпечення прав і свобод громадян.

Громадський контроль, органи публічної влади, правова держава, громадянське суспільство, соціальна система, функції.

Тема 4. Форми участі громадськості у сфері контролю за діяльністю публічної влади.

Громадський контроль. Узгодженість приватного та суспільного інтересів. Публічний інтерес. Внутрішній механізм становлення інституцій громадянського суспільства. Зловживання владними повноваженнями і реалізація своїх інтересів на шкоду суспільним. Зміни сутності і соціального призначення держави. Причини обмеження влади, тобто контроль.

Консолідуюча роль у суспільстві, діяльність громадського контролю. Просвітницька та інші форми. Обмеження всевладдя бюрократії. Звільнення суспільства від паразитування бюрократії.

Формування нових механізмів суспільної координації. Демократія, Соціальна держава. Сервісно-орієнтована держава. Сучасний науковий дискурс. Громадський контроль як регулятор, індикатор суспільного розвитку і соціокультурного прогресу. Громадський контроль як невід'ємна складова частина найбільш ефективного демократичного механізму впливу суспільства на публічну владу. Громадський контроль як один із видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування. Громадський контроль як система відносин громадянського суспільства з державою.

Тема 5. Громадський контроль як вид соціального контролю.

Громадський контроль як один із видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади і місцевого самоврядування. Підходи до визначення. Активне спостереження. Чинники громадського контролю. Аналіз теоретико-правових категорій, що виражають поняття контролю громадян над публічною владою в різних аспектах. Співвідношення терміна «громадський контроль» із іншими близькими за змістом поняттями. Соціальний контроль. Публічний контроль. Народний контроль.

МОДУЛЬ 2

Тема 6. Полісуб'єктність громадського контролю у механізмі публічного управління.

Суб'єкт громадського контролю. Його класифікація. Переваги і недоліки полісуб'єктності. Вдосконалення ефективності та конструктивності контролю у механізмі державного управління. Напрями реалізації громадського контролю. Аналіз окремих складових механізму.

Чинники розвитку громадянського суспільства. Функції контролю: інформаційна, оціночна, регулятивна, комунікативна, сигнальна, виховна, превентивна тощо.

Завдання громадського контролю в публічному управлінні. Здійснення комплексу правових, організаційних, інформаційних заходів, спрямованих на забезпечення неухильного дотримання законності та дисципліни в публічному управлінні. Сприяння недопущенню або усуненню раніше допущених порушень Конституції України, законів України, інших правових актів об'єктами громадського контролю.

Здійснення взаємодії між органами влади та суспільством. Реалізація державної політики щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Сприяння демократизації механізму публічного управління. Пробудження індивідуальної та суспільної самосвідомості. Розвиток у громадян почуття відповідальності за стан справ у суспільстві.

Тема 7. Громадський контроль у системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень.

Узгодження дій із суспільними потребами та інтересами. Розробка сучасних інструментів здійснення громадського контролю, розширення його форм і методів, відпрацювання правових і організаційних механізмів відповідальності підконтрольних об'єктів громадського контролю. Забезпечення громадської легітимності суб'єктів громадського контролю, підвищення професійного рівня, спеціалізації громадських контролерів у відповідних сферах здійснення контролю та запровадження певних механізмів запобігання корупції в їхньому середовищі.

Тема 8. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Зміст і сутність поняття громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Інститут місцевих уповноважених з прав людини. Інші види організації громадського контролю: громадський моніторинг з боку громадських організацій; відеоспостереження можливих контактів службових осіб органів місцевого самоврядування із приватними особами під час виконання повноважень; максимальне висвітлення в ЗМІ результатів діяльності. реєстрація помилок службових осіб зазначених органів, їх навмисних та випадкових порушень чинних правил, їх наслідків, заохочування позитивних дій посадових і службових осіб зазначених органів, звітності; онлайн система контролю за рухом справ, за розглядом звернень.

Запозичення зарубіжного досвіду в аспекті активізації ролі громадськості в адміністративному оскарженні дій та актів органів місцевого самоврядування.

Тема 9. Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів.

Форми громадського контролю як засобу забезпечення законності при прийнятті нормативно-правових актів. Механізм реалізації громадського контролю у цій сфері. Шляхи вдосконалення інституту громадського контролю як засобу забезпечення законності при прийнятті нормативно-правових актів.

Аналіз практики здійснення громадського контролю та його форми. Участь суб'єктів громадського контролю в роботі консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю. Подання індивідуальних або колективних звернень громадян. Подання запитів, зокрема, на отримання публічної інформації.

Заслуховування звітів про результати роботи. Громадські слухання; консультації з громадськістю. Публічні громадські обговорення. Вивчення громадської думки (зокрема, опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо, створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих та електронних засобах масової інформації для визначення позиції різних соціальних груп населення та зацікавлених сторін; опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та зауважень з питання, що потребує вивчення громадської думки (постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»). Громадський моніторинг. Громадська експертиза, зокрема громадська антикорупційна експертиза. Громадські перевірки. Громадські розслідування. Подання позовів до суду щодо призупинення або скасування рішень суб'єктів владних повноважень. Безпосередня участь в управлінні державними справами.

Тема 10. Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України.

Сутність і зміст громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України. Особливості громадського контролю службових правовідносин та вплив його на сферу національної безпеки держави. Визначення громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України.

Завдання щодо захисту національної безпеки. Сучасна світова практика функціонування службових правовідносин у сфері національної безпеки України. Вітчизняне законодавство щодо форм громадського

контролю, що застосовується у цій сфері. Механізм реалізації функцій громадського контролю службових праводносин сфери національної безпеки, особливо в умовах ведення гібридної війни.

Проведення публічного обговорення шляхів створення та запровадження механізмів демократичного контролю за службовими праводносинами сфери національної безпеки.

Діяльність профспілок для вирішення разом із державними і господарськими органами завдань охорони праці та техніки безпеки, діяльність яких проявляється в громадському контролі, що є в основному формальним контролем за дотриманням трудового законодавства.

Тема 11. Перспективи громадського контролю в Україні.

Методологія трьох рівнів громадської участі. Визначення та рівні участі. Українські реалії громадського контролю. Вимоги впровадження дієвих механізмів громадської участі. Безпосередній громадянський контроль через механізми прямої демократії. Закони України – фрагментарний громадський контроль. Доступ до інформації як єдина форма громадської участі. Громадські консультації. Консультування з громадськістю. Діалог та співпраця. Рівні контролю.

Перспективні форми здійснення громадського контролю. Соціологічні та статистичні дослідження, громадські слухання, громадська експертиза актів органів публічної влади та їх проєктів. Публікації в пресі, випуски на радіо, телебачення, оприлюднення в мережі Інтернет. Громадська експертиза, участь громадськості у роботі колегіальних органів влади, перевірка діяльності будь-якої організації або відповідальної особи, аналіз звернень громадян, результатів діяльності тощо

Відсутність законодавчого закріплення та фахових знань для реалізації громадського контролю. Забезпечення правового розвитку, де б існував ефективний громадський контроль.

Основні форми громадського контролю, що застосовуються в Україні. Базові документи Ради Європи в частині розвитку та здійснення громадського контролю в країнах-членах Євросоюзу. Механізм удосконалення форм та методів громадського контролю в Україні.

2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
Модуль 1						
Тема 1. Механізми здійснення та сутність громадського контролю	9	2	2			5
Тема 2. Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління	9	2	2			5
Тема 3. Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України	7	2				5
Тема 4. Форми участі громадськості у сфері контролю за діяльністю публічної влади	9	2	2			5
Тема 5. Громадський контроль як вид соціального контролю	8	2	2			5
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	44	12	8			25
Модуль 2						
Тема 6. Полісуб'єктність громадського контролю у механізмі публічного управління	7	2				5
Тема 7. Громадський контроль у системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень	9	2	2			5
Тема 8. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування	9	2	2			5
Тема 9. Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів	7	2				5

Тема 10. Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України.	8	1	2			5
Тема 11. Перспективи громадського контролю в Україні	4	1	2			
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	46	12	8			25
Разом за семестр	90	24	16			50

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
		лекції	практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуаль-на робота	самостійна робота
Модуль 1						
Тема 1. Механізми здійснення та сутність громадського контролю	8	1				7
Тема 2. Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління	8	1				7
Тема 3. Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України	8	1				7
Тема 4. Форми участі громадськості у сфері контролю за діяльністю публічної влади	8	1				7
Тема 5. Громадський контроль як вид соціального контролю	8	1				7
Тема 6. Полісуб'єктність громадського контролю у механізмі публічного управління	8	1				7
Тема 7. Громадський контроль у системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень	8	1				7
Тема 8. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого	8	1				7

самоврядування						
Тема 9. Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів	8	1				7
Тема 10. Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України.	8	1				7
Тема 11. Перспективи громадського контролю в Україні	9	1				8
Модульна контрольна робота	1	1				
Разом за модуль	90	12				78
Разом за семестр	90	12				78

3. Теми практичних (семінарських, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Механізми здійснення та сутність громадського контролю	2	
2	Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління	2	
3	Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України		
4	Форми участі громадськості у сфері контролю за діяльністю публічної влади	2	
5	Громадський контроль як вид соціального контролю	1	
6	Полісуб'єктність громадського контролю у механізмі публічного управління		
7	Громадський контроль у системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень	2	
8	Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування	2	
9	Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів	2	
10	Поняття громадського контролю службових правовідносин у сфері національної безпеки України.	2	

11	Перспективи громадського контролю в Україні	1	
Разом		16	

4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		денна	заочна
1	Механізми здійснення та сутність громадського контролю	5	7
2	Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління	5	7
3	Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України	5	7
4	Форми участі громадськості у сфері контролю за діяльністю публічної влади	5	7
5	Громадський контроль як вид соціального контролю	5	7
6	Полісуб'єктність громадського контролю у механізмі публічного управління	5	7
7	Громадський контроль у системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень	5	7
8	Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування	5	7
9	Правові засади здійснення громадського контролю за формуванням та виконанням місцевих бюджетів	5	7
10	Поняття громадського контролю службових праввідносин у сфері національної безпеки України.	5	7
11	Перспективи громадського контролю в Україні	-	8
Разом		50	78

5. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Механізми громадського контролю в публічній політиці» носить самостійний характер виконання окреслених завдань і тематично охоплює загальне змістовне навантаження з навчального курсу. Індивідуальне завдання студента виконується під час 2 модулю і може бути оцінене максимально у 20 балів. Воно включає виконання аналітичного завдання за визначеною темою.

1. Аналітичне завдання «Особливості механізмів громадського контролю в публічній політиці» (на прикладі однієї з областей України)».

2. Прикладне завдання 1.

Опишіть свої дії (за принципом рольової гри «суб'єкт – об'єкт»), враховуючи обов'язкові засоби або форми громадського контролю, а також компоненти Вашої поведінки, якщо Ви в конкретній ситуації виступаєте як представник:

- органів державної влади;
- органів місцевого самоврядування (громади);
- державних та комунальних установ, підприємств, організацій, що надають адміністративні та соціальні послуги (наприклад, банк, школа, магазин, автобус...);
- недержавних установ, підприємств, організацій, що надають соціальні послуги (приватний магазин, працівник ринку, водій...);
- громадянства (простий громадянин...).

Коротко опишіть свою роль (в залежності від обраної Вами), яка відповідно діє по відношенню з умовним іншим учасником об'єкт-суб'єктних відносин.

Наприклад, якщо Ви отримувач послуг, то «інший» – надавач послуг. Або ж – навпаки...

3. Прикладне завдання 2.

Виявіть і опишіть факт недоброчесності публічних послуг.

Інформаційна довідка:

Недоброчесність публічних послуг – негативна і згубна тенденція в демократичній державі, що загрожує розвитку публічно-управлінських відносин та еволюції громадянського суспільства.

Місія – викривати небезпечні дії державних і недержавних інституцій, закладів, установ, інших організацій, а також осіб, які працюють в системі публічних сервісів і послуг.

Мова іде про правові та кримінальні злочини, зловживання владою, хабарництво, конфлікти інтересів, моральні та матеріальні загрози

громадянам, інші порушення, вчинені корупційні, незаконні, шахрайські та інші небезпечні для соціуму дії.

Інструменти – публічне викриття (повідомлення в ЗМІ, органи публічної влади, правоохоронні органи), проведення інформаційно-просвітної діяльності (бесіди, консультації, курси). *Для індивідуального завдання – виключно ОПИС за орієнтовною структурою.*

Головне завдання – виховання високої правової та громадянської культури населення, підготовка до соціально відповідальної діяльності громадянина, вишкіл достойного суб'єкта демократичної, соціально справедливої, правової держави і розвинутого громадянського суспільства в Україні.

Знайдіть і опишіть факт **недоброочесності публічних послуг** за наступною структурою:

1. Суб'єкт недоброочесності (*назва організації, інституції / окремих громадян*).
2. Сфера діяльності суб'єкта (*у якій сфері послуг працює порушник (державна служба, публічне управління, громадська діяльність, бізнес, освіта, продовольство, інше...)*).
3. Об'єкт недоброочесності (*вказати конкретно, яка послуга надана недоброочесно*).
4. Опис факту недоброочесності (*детально описати порушення*).
5. Порушені норми (*вказати, які нормативно-правові акти порушив суб'єкт*).
6. Санкції (*вказати можливі санкції проти порушника*).
7. Механізми викриття суб'єкта недоброочесності (*назвати інструменти можливого публічного викриття факту недоброочесності*).

При необхідності, можете посилатися на Громадську організацію «Вільний соціум», яка офіційно здійснює громадський контроль у сфері публічних сервісів і послуг.

ЗРАЗКИ МОДУЛЬНОГО ТЕСТУВАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни «МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ»

Варіант 1.

П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь.

1. Громадський контроль здійснюється...:

- 1) громадськістю;
- 2) владою;
- 3) силовими структурами.

2. Статті якого Закону України дозволяють громадянам звернутися із зауваженнями, скаргами та пропозиціями щодо їх статутної діяльності, заявою чи клопотанням стосовно реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення?

- 1) "Про інформацію";
- 2) "Про місцеве самоврядування в Україні";
- 3) "Про звернення громадян";
- 1) "Про об'єднання громадян".

3. Назвіть компонент, який не складає інституційну базу громадського контролю.

- 1) суб'єкт;
- 2) об'єкт;
- 3) процес;
- 4) предмет.

4. Організована громадськість – це...:

- 1) органи державної влади;
- 2) органи самоорганізації населення;
- 3) органи приватного бізнесу.

Завдання другого рівня (розписати обґрунтовано).

5. Назвіть об'єкти громадського контролю.

**Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ»**

Варіант 2.

П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну правильну відповідь.

1. Під неорганізованою громадськістю розуміють...:

- 1) громадські організації;
- 2) органи публічної влади;
- 3) громадян та їхні сім'ї.
- 4) церковні громади.

2. Основними групами об'єктів громадського контролю не є:

- 1) представницькі органи місцевого самоврядування;
- 2) державні та комунальні установи, підприємства, організації;
- 3) лідери громадського контролю;
- 4) недержавні установи, підприємства, організації;
- 5) громадяни.

3. Статті якого Закону України закріплюють як обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування інформування про свою діяльність та прийняті рішення?

- 1) "Про інформацію";
- 2) "Про місцеве самоврядування в Україні";
- 3) "Про звернення громадян";
- 4) "Про об'єднання громадян".

4. Поточний громадський контроль здійснюється...:

- 2) після проведення певної роботи; .
- 3) перед початком діяльності;
- 4) безпосередньо у ході діяльності.

Завдання другого рівня (розписати обґрунтовано).

5. Опишіть механізми здійснення та сутність громадського контролю.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ»

Варіант 3.

П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну або дві правильні відповіді.

1. Громадська експертиза актів органів публічної влади та їх проектів є...:

- 1) механізмами здійснення ГК;
- 2) засобами здійснення ГК;
- 3) інструментами здійснення ГК.

2. Статті якого Закону України в якості однієї з форм громадського контролю визначають громадські слухання?

- 1) "Про інформацію";
- 2) "Про місцеве самоврядування в Україні";
- 3) "Про об'єднання громадян";
- 4) "Про звернення громадян".

3. Громадський контроль є...:

- 1) функцією самоосвіти;
- 2) функцією управління;
- 3) функцією панування.

4. Найважливішою умовою підвищення ефективності громадського контролю є...:

- 1) демократичність відносин органів влади і громадян;
- 2) відкритість та прозорість діяльності органів влади;
- 3) публічність управління органів влади;
- 4) децентралізація влади.

Завдання другого рівня (розписати обґрунтовано).

5. Опишіть значення громадського контролю для територіальної громади.

Модульна контрольна робота з навчальної дисципліни
«МЕХАНІЗМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
В ПУБЛІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ»

Варіант 4.

П.І.Б. _____

Завдання першого рівня. Визначте одну або дві правильні відповіді.

1. Суб'єктами громадського контролю є...:

- 1) органи публічної влади;
- 2) державні службовці;
- 3) громадяни та громадські об'єднання;
- 4) силові структури.

2. Участь суб'єктів громадського контролю в роботі консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю – це...:

- 1) метод здійснення громадського контролю;
- 2) форма здійснення громадського контролю;
- 3) інструмент здійснення громадського контролю.

3. Законодавча база захисту прав споживачів в Україні нараховує нині понад...:

- 1) 20 законів і підзаконних актів;
- 2) 30 законів і підзаконних актів;
- 3) 40 законів і підзаконних актів;
- 4) 50 законів і підзаконних актів.

4. Громадський контроль є запорукою боротьби з:

- 1) бідністю;
- 2) несправедливістю;
- 3) корупцією.

Завдання другого рівня.

5. Опишіть публічно-управлінські інновації як інструмент громадського контролю.

ПЕРЕЛІК ОРІЄНТОВНИХ ТЕМ РЕФЕРАТІВ, КУРСОВИХ І ДИПЛОМНИХ РОБІТ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ

1. Механізми здійснення та сутність громадського контролю.
2. Природа громадського контролю.
3. Головна мета громадського контролю.
4. Інституційна база громадського контролю.
5. Об'єкти громадського контролю.
6. Ефективність громадського контролю.
7. Окремі складові механізму громадського контролю у сфері публічного управління.
8. Важливість громадського контролю в публічному управлінні.
9. Громадський контроль і права людини.
10. Класифікація видів і механізмів громадського контролю.
11. Громадський контроль на національному і регіональному рівнях.
12. Класифікація громадського контролю за видами прав і фундаментальних свобод.
13. Необхідні умови здійснення громадського контролю правозахисними та іншими громадськими організаціями.
14. Правове осмислення громадського контролю на сучасному етапі державотворення України.
15. Громадський контроль за доброчесністю надання публічних послуг.
16. Роль ЗМІ та соцмереж у публічному громадському контролі.
17. Місце неурядових організацій в системі громадського контролю.
18. Нагляд за наданням доброчесних публічних послуг у регіоні.
19. Практичне застосування механізмів громадського контролю в діяльності громадських експертів.
20. Сучасні проблеми розвитку громадського контролю в Україні.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Бакуменко В. Д., Башкатов В. М. Механізми державного управління демократичними змінами: монограф. Київ: АМУ, 2015. 180 с.
2. Бублій М. П. Особливості здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 5 (1). С. 14-18.
3. Захаров Є. Громадський контроль і права людини. *Бюлетень «Права людини»*. 2010. № 1. URL: <https://goo.gl/yRae0a>
4. Ігнатенко О.С. Громадянський контроль як інструмент впливу на процеси державного управління в сучасній Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. № 15-16 / 2020. С. 158-161.
5. Крупник А.С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення. Online збірник наук. праць ОРІДУ НАДУ при Президентіві України*. Вип. № 1. 2007. URL: http://novyistryi.atua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf.
6. Малиновський В. Я. Державне управління: навч. посіб. Луцьк: Ред.-вид. від. "Вежа" Вол. Держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
7. Мартиненко В. М. Державно-громадський контролінг як метод демократизації державного управління. *Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць ХарПІ НАДУ*. Вип. 2 (21). У 2 ч. Ч. 2. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2004. С. 124-129.
8. Мельник А. Ф., Оболенський О.Ю., Васіна А.Ю. Державне управління: підручник / за ред. А.Ф. Мельник. К.: Знання, 2009. 582 с.
9. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: Автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00. 01 / Національна академія держ. управління при Президентіві України. К., 2003.
10. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: монографія. К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. 724 с.
11. Сіленко А. Соціально-політичні наслідки інформаційної революції. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 61-74.

12. Сухінін Д. В. Громадський контроль у системі надання послуг населенню: основні напрями, складові та завдання. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 38. С. 238-243.
13. Кравчук В. М. Система громадського контролю як складова народовладдя. *Публічне право: фахове юридичне видання*. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=86:pp-2019-34-03&catid=90&Itemid=483&lang=uk
14. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретико-методологічні та організаційно-правові аспекти: монографія. Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002. 468 с.
15. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин: монографія / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.
16. Токар М. Ю. Практика ефективної взаємодії публічної влади і громадських організацій: європейський досвід для України. *Ефективність державного управління*. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр.* Вип. 2 (63) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2020. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/view/212673>.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Законодавство України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak>
2. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000290>
3. Національний Інститут стратегічних досліджень при Президентіві України. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
4. Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine). URL: <http://ratinggroup.ua/about.html>
5. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
6. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/>

Навчально-методичне видання

Токар Маріан Юрійович

Механізми громадського контролю в публічній політиці

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

для студентів-бакалаврів спеціальності

281 – Публічне управління та адміністрування

Навчально-методична серія «КАФЕДРА»

№ 51

Т 51

Токар М. Механізми громадського контролю в публічній політиці: навчально-методичні рекомендації (для студентів-бакалаврів спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування) / Навчально-методична серія «КАФЕДРА» / № 51; [Ужгород. нац. ун-т; Ф-т сусп. наук; Каф. політології і держ. управління]. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2021. 32 с.

УДК 314/316.35

Комп'ютерна верстка і дизайн обкладинки – Маріан Токар

Підписано до друку 25 грудня 2021 р. Формат 64x90/16.

Папір офсетний. Друк офсетний. Times New Roman.

Ум. друк. арк. 11,75. Тираж 100 прим. Замов. № 0026.

Віддруковано в ТОВ «Поліграфцентр «Ліра»:

88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25

www.lira-print.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

Серія ЗТ № 24 від 7 листопада 2005 року.